

УДК 336
JEL G21

РОЗВИТОК CASHLESS ECONOMY НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ ЯК ВАЖЛИВОГО ЕЛЕМЕНТУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Птащенко Ліана Олександрівна

Доктор економічних наук, професор

Національний університет

«Полтавська Політехніка імені Юрія Кондратюка»

*ORCID ID: 0000-0002-4228-0421

Постановка проблеми. Не дивлячись на 30-річний період адаптації до ринкових умов, національна економіка України не спроможна конкурувати на окремих міжнародних ринках, оскільки має ознаки депресивності. Це підтверджується наявністю низки деструктивних факторів, які стримують успішну й рівноцінну конвергенцію України до європейського економічного простору. Зокрема:

- загрози економічній незалежності, спричинені борговою та енергетичною небезпекою країни;
- недостатність інвестиційних ресурсів у бізнесу реального сектору економіки, що пов'язане з низькою інвестиційною активністю на фінансовому ринку;
- регіональна інклюзія та галузеві диспропорції в економічному розвитку;
- високий рівень корупції та тіньової економіки;
- енергоємність та енергетична залежність національного господарства;
- лобіювання інтересів олігархічно-політичних утворень над національними економічними інтересами;
- стратифікація суспільства, незначна частка середнього класу, що впливає на низький рівень кредито- й платоспроможності населення й малого бізнесу.

З огляду на актуальність вказаних проблем, необхідним є розгляд факторів, що впливають на підвищення інвестиційної активності фінансового сектора національної економіки та позитивно впливають на стан економічної безпеки не лише фінансового ринку, але його контрагентів.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Є.С. Осадчий розглядає економічну сутність фінансово-кредитних установ, їх місце на ринку

фінансових послуг [1]. О. І. Барановський визначає шляхи забезпечення безпеки грошового обігу, валютного ринку та інфляційної безпеки, напрями дотримання бюджетної безпеки, чинники формування безпечного рівня державних запозичень, можливості підвищення ступеня інвестиційної безпеки [2]. Зачосова Н. В. пропонує системно-процесний підхід у механізмі управління економічною безпекою фінансових установ та методику оцінювання рівня економічної безпеки [3]. Барилюк М. Р., Жовтанецька Я.В. акцентують увагу в своїх дослідженнях на фінансовій безпеці банківських установ [4, 5].

Не дивлячись на багатоаспектні напрями досліджень науковців, що стосуються проблем та економічної безпеки фінансово-кредитних установ України, світова пандемічна криза та одночасно – швидкі темпи діджиталізації суспільства потребують нових наукових досліджень, пов'язаних з упровадженням інформаційних інновацій в діяльність фінансово-кредитних установ, спрямованих на підвищення інвестиційної активності та одночасно – зниження загроз економічній безпеці країни.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження проблем та пріоритетних напрямів розвитку інноваційних технологій фінансового ринку, які сприятимуть покращенню стану економічної безпеки в Україні.

Основний матеріал і результати. Вагоме місце у розв'язанні багатьох проблем національної економіки України, або принаймні мінімізації їх глибини, посідає вірно обрана державна інвестиційна стратегія. В дорожній карті реалізації інвестиційної стратегії значна увага відводиться сегменту фінансових послуг, домінуючими учасниками яких є банківські установи та страхові компанії.

Активними гравцями фінансового сектору, а отже й головними інвесторами учасників економічних відносин в національному господарстві, є банки, котрі формують основу фінансово-кредитної системи, котра, як визначають науковці, складається з таких елементів:

– банківська система (центральний банк та банківські установи, в тому числі спеціалізовані);

– парабанківська або квазібанківська система – система небанківських кредитно-фінансових установ, до якої входять: страхові, інвестиційні, лізингові компанії; довірчі товариства; кредитні спілки; пенсійні та інвестиційні фонди тощо.

У фінансових відносинах учасники фінансово-кредитної системи взаємодіють при здійсненні законодавчо встановлених фінансових операцій. Зокрема, банківська діяльність часто поєднується з діяльністю страхових компаній – банки можуть надавати своїм клієнтам послуги щодо страхування і перестраховування інвестицій. Пенсійні фонди взаємодіють зі страховими компаніями, інвестиційними фондами.

Для забезпечення фінансової стабільності потрібна злагоджена робота всіх учасників фінансового ринку: Національного банку та інших регуляторів, банків, небанківських фінансових установ, а також дієва підтримка органів державної влади. Національний банк пропонує державним органам і банкам свої рекомендації та оприлюднює власні завдання й наміри на найближчий час.

Стратегія Національного банку визначає низку керованих пріоритетів діяльності. Їх дотримання необхідне для створення ефективної та стабільної фінансової екосистеми. Серед них такі:

- досягнення низької та стабільної інфляції, забезпечення стабільності банківської системи, відновлення кредитування та валютна лібералізація;
- адаптивне регулювання фінансового сектору, створення умов для розвитку нових фінансових інструментів та бізнесмоделей, котрі відповідають вимогам динамічного середовища в Україні та світі;
- інтеграція з ЄС шляхом приведення національної нормативної бази у відповідність до міжнародних стандартів;
- трансформація Національного банку з метою формування на його основі сучасного центробанку.

Щоб належно виконувати свої функції, Національний банк має ефективно взаємодіяти з усіма групами учасників фінансової екосистеми, враховуючи їхні потреби та інтереси. Беручи це до уваги, стратегічні цілі Національного банку

спрямовані на задоволення потреб учасників фінансової екосистеми. Одна з важливих передумов для їх досягнення – висока інституційна спроможність центробанку.

Сьогоднішні турбулентні економічні умови, спричинені світовою пандемією, вимагають адекватних заходів, спрямованих на забезпечення економічної стабільності й безпеки національного господарства та його найважливіших сегментів. У цьому контексті розроблено Стратегію розвитку фінансового сектору України до 2025 року, яку намагаються успішно реалізувати такі фінансові регулятори як Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Міністерство фінансів України та Фонд гарантування вкладів фізичних осіб [6].

Рис. 1. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року

Стратегія має еволюційний характер; у 2021 році вона була оновлена та затверджена рішенням Правління Національного банку України від 18 березня 2021 року № 97-рш.

Стратегічним напрямом інноваційного розвитку фінансового сектору України передбачено таке:

- *Забезпечення розвитку ринку FinTech, цифрових технологій та платформ регуляторів*

- забезпечення розвитку цифрових технологій, комп'ютерного проектування, аналізу big data, blockchain, автоматизації, роботизації і використання штучного інтелекту;
- вивчення можливості випуску цифрової валюти центрального банку е-гривня;
- забезпечення посилення кібербезпеки;

- *Забезпечення розвитку SupTech&RegTech*

- стимулювання впровадження інноваційних технологій у комплаєнс;
- запровадження інноваційних інструментів обміну даними між НБУ, іншими державними установами та учасниками фінансового ринку;
- сприяння використанню новітніх ІТ-технологій регуляторами;
- удосконалення розкриття інформації на основі стандартів звітності в електронному вигляді;

- *Розвиток цифрової економіки*

- розширення доступу учасників ринку до публічних реєстрів;
- розвиток системи віддаленої ідентифікації BankID НБУ та онлайн-сервісів фінансових послуг;
- впровадження системи дистанційного укладення правочинів у сферах накопичувального пенсійного забезпечення та спільного інвестування;
- розвиток та використання хмарних технологій, розвиток ІТ-інфраструктури;
- поширення застосування безпаперових технологій.

Сьогодні Україна обрала шлях активної діджиталізації в усіх напрямках суспільних відносин. Варто зазначити, що термін «діджиталізація» вживається для позначення цифрової трансформації суспільства та економіки. Він передбачає перехід від індустріальної епохи й аналогових технологій до епохи знань і творчості, що формуються й реалізуються на основі цифрових технологій та інновацій у цифровому бізнесі.

Найактивнішим чином відбувається цифрова трансформація у фінансовому секторі національної економіки. Національний банк України затвердив Стратегію розвитку фінтеху в Україні до 2025 року – покроковий план створення в Україні повноцінної фінтех-екосистеми з інноваційними фінансовими сервісами та доступними цифровими послугами. Ця стратегія ґрунтується на ключових напрямках, заданих Стратегією розвитку фінансового сектору України до 2025 року, а її пріоритетними завданнями є розвиток інновацій, Cashless economy, підвищення фінансової грамотності споживачів та бізнесу. Зокрема, цей документ структурує та деталізує тренди й напрями розвитку фінансових інновацій на наступні п'ять років [7].

Ключовими дієвими елементами Стратегії є:

- розроблення та впровадження концепту повноцінної регуляторної «пісочниці» для швидкого тестування інноваційних проєктів;
- підвищення рівня фінансової обізнаності та залученості (інклюдії) населення та бізнесу;
- запуск академічної бази з фокусом на відкритий банкінг.

Реалізація основних ідей, закладених у цих нормативних документах, на наше глибоке переконання, має позитивно вплинути не лише на фінансовий ринок та його учасників, а й на стан національної економіки в цілому та її безпеку. Зокрема, позитивним фактором формування повноцінної фінтех-екосистеми, котра відповідатиме світовому рівню фінансового сектора, є розвиток Cashless economy. Безготівкові розрахунки активно впроваджуються розвиненими країнами і мають підвищити стійкість економіки та прозорість економічних відносин в країні. Наприклад, частка безготівкових розрахунків у Швейцарії становить 83%, у США – 76%, в Нідерландах на безготівковий розрахунок припадає 73% роздрібного обігу товарів і послуг, а в Естонії, Бельгії, Люксембурзі і Фінляндії – майже 70% [8]. В Україні частка безготівкових розрахунків становить 55 %.

Експерти проаналізувати як cashless впливає на рівень тіньової економіки, ВВП і економічну безпеку України. Стратегією розвитку фінансового сектору

до 2025 року передбачається зниження рівня тіньової економіки до 20 %. Адже, як вважають фахівці, рівень тінізації економіки залежить безпосередньо від рівня готівкових розрахунків у країні, оскільки тіньові схеми найчастіше здійснюються в готівковій формі. Чим більше розвинений cashless, тим менше можливостей для безконтрольної діяльності недобросовісних учасників економічних відносин. Наприклад, найнижчий рівень тіньової економіки в тих країнах, де найбільше розвинені безготівкові розрахунки, зокрема, в Швейцарії – 7,24 %, у США – 8,3 %, у Японії – 10,4 %.

В Україні в 2015 році рівень тіньової економіки становив 42,9 % ВВП (і це лише за офіційними даними), у 2019 році – 27 %, у 2020 році – 30 % ВВП [9].

Високий рівень тіньової економіки негативно впливає на бюджетні надходження, збільшує бюджетний дефіцит, а неконтрольовані “брудні” гроші можуть спрямовуватися на фінансування тероризму, що несе загрозу безпеці держави.

Фахівці впевнені, що збільшення cashless на 5 % протягом п’яти років може забезпечити виведення з тіні до 10 % економіки України. Дослідження, проведене одним із світових лідерів з консалтингу компанією EY (Ernst&Young), дозволило дійти таких висновків: якщо збільшити карткові платежі на терміналах на 1% від ВВП, то пасивна тіньова економіка країни (коли ініціатор готівки – продавець) зменшиться в середньому на 0,037%. Для України це означає додаткові 2 млрд грн до бюджету [10].

Варто зазначити, що серед фахівців точиться дискусія стосовно коректності застосування термінології cashless до безготівкових операцій в українській практиці. Дехто вважає, що для податківців безготівкові розрахунки банківською картою вважаються «готівковими» операціями і тим самим підлягають обов’язковому проведенню через реєстраторів розрахункових операцій (РРО) з друкуванням фіскального чека [11].

Оскільки якщо оплата здійснюється за допомогою банківської платіжної картки без використання готівки вона є безготівковою, таку операцію визначають cashless/кешлес-оплатою. В цьому контексті ми дотримуємося

думки щодо недоцільності подібних дискусій, тим більше, що проведення через РРО стосується далеко не всіх агентів національної економіки.

Варто зазначити, що світова пандемія негативно вплинула на активізацію cashless в національних економіках країн. Це пов'язане з підвищенням попиту на «живі гроші» як реакція населення на зростання невизначеності в період економічних криз. Так, у Польщі відношення готівки до ВВП зросло на 3,5 в.п. і склало 13,8 %, у Чехії – на 1,4 в.п. – 12,6%, в Україні – на 2,6 в.п. – до 13,3 % [12].

Доречно доповнити, що cashless, крім багатьох переваг і позитивів, має низку ризиків та загроз. По-перше, цілковита залежність від техніки, яка не завжди стовідсотково надійна та може вийти з ладу, або бути вражена вірусною атакою. По-друге, психологічна, або емоційна загроза, що виникає в результаті більшої довіри населення готівковим грошам, особливо в кризових умовах [13].

НБУ спільно з іншими регуляторами на фінансовому ринку докладають зусилля, щоб досягти стратегічних цілей, визначених стратегією розвитку фінтеху України. Безготівкові розрахунки мають стати зручними, доступними і захищеними від шахраїв.

Висновки. Беззаперечним є факт, що Cashless-економіка – це найближче майбутнє українського суспільства. Адже безготівкові розрахунки не лише сприятимуть зниженню рівня тінізації економіки, а й активізують інвестиційні процеси, стануть зручними для економічних агентів та населення. Ефект зручності сприяє стрімкому розвитку мобільного банкінгу. Cashless позитивно впливає на зниження рівня тіньової економіки, ріст ВВП, стан економічної безпеки фінансового сектора та економіки держави, сприяє розвитку технологій та фінансової інклюзії. Більшість молодих людей, тобто покоління Z, надають перевагу онлайн-розрахункам. Пріоритетним завданням, спрямованими на пришвидшення впровадження cashless, є підвищення рівня фінансової грамотності та обізнаності населення. Саме цим проблемам буде присвячене подальше дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Осадчий Є.С. Особливості діяльності фінансово-кредитних установ в Україні. *Економіка і суспільство*. Випуск 5, 2016 . С. 375-382.
2. Барановський О. І., Барилюк М. Р. Інтегральна оцінка рівня фінансової безпеки комерційного банку. URL : http://dspace.ubs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/716/1/baranovskyi_integral_assessment.pdf.
3. Зачосова Н. В. Управління системою економічної безпеки фінансових установ : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : 21.04.02. Київ : Нац. ін-т стратег. дослідж, 2017. 40 с.
4. Барилюк М. Р. Організаційно-економічний механізм забезпечення фінансової безпеки комерційного банку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.е.н. : 08.00.08. Київ : ДВНЗ «Ун-т банківської справи», 2018. 22 с.
5. Жовтанецька Я. В. Антикризове управління у системі забезпечення фінансової безпеки банків. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Випуск 15. 2017. С. 525-528.
6. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku-7686>.
7. Стратегія розвитку фінтеху в Україні до 2025 року. URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-fintehu-v-ukrayini-do-2025-roku-kurs-na-staliy-rozvitok-innovatsiy-keshles-ta-finansovu-gramotnist>.
8. Естонія увійшла до трійки найбільш безготівкових країн Європи. URL : https://lb.ua/world/2017/11/28/383280_estoniya_voshla_troyku_samih.html
9. У 2020 році частка тіньової економіки сягнула 30% ВВП. Економічна правда. URL : <https://www.epravda.com.ua/news/2021/09/17/677923/>
10. Пігулка для економіки: як cashless впливає на фінансове здоров'я України. URL : <https://www.epravda.com.ua/projects/interkassa/2020/11/4/>
11. ІПК ДПС від 31.01.2020 р. N 398/6/99-00-05-04-01-06/ІПК. URL : <https://news.dtki.ua/debet-kredit/portal-news/60537>

12. НБУ: Грошова маса в січні-травні зросла на 2,4%. URL : <https://finbalance.com.ua/news/nbu-hroshova-masa-v-sichni-travni-zrosla-na-24>

13. Бесчастна Д. О., Стороженко О. О., Бесчастна Г. О. Кешлес-економіка в Україні: можливості та загрози. *Ефективна економіка*. 2018. № 1. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6082>.

REFERENCES:

1. Osadchyi Y.S. Osoblyvosti diialnosti finansovo-kredytnykh ustanov v Ukraini. *Ekonomika i suspilstvo*. Vypusk 5, 2016 . S. 375-382.

2. Baranovskyi O. I., Baryliuk M. R. Intehralna otsinka rivnia finansovoi bezpeky komertsiiinoho banku. URL : http://dspace.ubs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/716/1/baranovskyi_integral_assessment.pdf.

3. Zachosova N. V. Upravlinnia systemoiu ekonomichnoi bezpeky finansovykh ustanov : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia d-ra ekon. nauk : 21.04.02. Kyiv : Nats. in-t strateh. doslidzh, 2017. 40 s.

4. Baryliuk M. R. Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm zabezpechennia finansovoi bezpeky komertsiiinoho banku : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia k.e.n. : 08.00.08. Kyiv : DVNZ «Un-t bankivskoi spravy», 2018. 22 s.

5. Zhovtanetska Ya. V. Antykryzove upravlinnia u systemi zabezpechennia finansovoi bezpeky bankiv. Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky. Vypusk 15. 2017. S. 525-528.

6. Stratehiia rozvytku finansovoho sektoru Ukrainy do 2025 roku. URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku-7686>.

7. Stratehiia rozvytku fintekhu v Ukraini do 2025 roku. URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-fintehu-v-ukrayini-do-2025-roku-kurs-na-staliy-rozvitok-innovatsiy-keshles-ta-finansovu-gramotnist>.

8. Estoniia uviishla do triiky naibilsh bezghotivkovykh krain Yevropy. URL : https://lb.ua/world/2017/11/28/383280_estoniya_voshla_troyku_samih.html

9. U 2020 rotsi chastka tinovoi ekonomiky siahnula 30% VVP. Ekonomichna pravda. URL : <https://www.epravda.com.ua/news/2021/09/17/677923/>

10. Pihulka dlia ekonomiky: yak cashless vplyvaie na finansove zdorovia Ukrainy. URL : <https://www.epravda.com.ua/projects/interkassa/2020/11/4/>

11. IPK DPS vid 31.01.2020 r. N 398/6/99-00-05-04-01-06/IPK. URL : <https://news.dtki.ua/debet-kredit/portal-news/60537>

12. НБУ: Грошова маса в січні-травні зросла на 2,4%. URL : <https://finbalance.com.ua/news/nbu-hroshova-masa-v-sichni-travni-zrosla-na-24>

13. Beschastna D. O., Storozhenko O. O., Beschastna H. O. Keshles-ekonomika v Ukraini: mozhlyvosti ta zahrozy. *Efektivna ekonomika*. 2018. № 1. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6082>.

УДК 336

Птащенко Ліана Олександрівна, доктор економічних наук, професор. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка».

Розвиток cashless economy на фінансовому ринку як важливого елементу економічної безпеки України. Метою статті є дослідження проблем та пріоритетних напрямів розвитку інноваційних технологій фінансового ринку, які сприятимуть покращенню стану економічної безпеки в Україні. У фінансовому секторі національної економіки досить активно відбувається цифрова трансформація. Національний банк України затвердив Стратегією розвитку фінансового сектору України до 2025 року та Стратегією розвитку фінтеху в Україні до 2025 року, що передбачає створення в Україні повноцінної фінтех-екосистеми з інноваційними фінансовими сервісами та доступними цифровими послугами, розвиток Cashless economy, підвищення фінансової грамотності споживачів та бізнесу. Доводиться думка, що Cashless-економіка – це найближче майбутнє українського суспільства. Безготівкові розрахунки не лише сприятимуть зниженню рівня тінізації економіки, а й активізують інвестиційні процеси, стануть зручними для економічних агентів та населення. Cashless позитивно впливає на зниження рівня тіньової економіки, ріст ВВП, стан економічної безпеки фінансового сектора та економіки держави, сприяє розвитку технологій та фінансової інклюзії. Пріоритетним завданням, спрямованим на пришвидшення впровадження cashless, є підвищення рівня фінансової грамотності та обізнаності населення. Саме цим проблемам буде присвячене подальше дослідження.

Ключові слова: Cashless economy, фінансовий ринок, економічна безпека, безготівкові розрахунки, фінансова грамотність, фінансова інклюзія.

UDC 336

Ptashchenko Liana, Doctor of Economics, Professor. National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic». **Development of cashless economy in the financial market as an important element of economic security of Ukraine.** The

aim of the article is to study the problems and priority areas of development of innovative financial market technologies that will help improve the state of economic security in Ukraine. In the financial sector of the national economy, the digital transformation is quite active; the Cashless economy is actively developing. It is argued that the cashless economy is the immediate future of Ukrainian society. Non-cash payments will not only help reduce the level of shadowing of the economy, but also intensify investment processes, will be convenient for economic agents and the public. Increasing the level of financial literacy and awareness of the population is a priority aimed at accelerating the introduction of cashless. Further research will be devoted to these problems.

Key words: Cashless economy, financial market, economic security, non-cash payments, financial literacy, financial inclusion.